UOT 94(479.24)

AYTƏN CƏFƏRLİ

Bakı Dövlət Universiteti
Azərbaycan tarixi (təbiət fakültələri üzrə) kafedrasının doktorantı
Aytenjafarli@bsu.edu.az

2003–2018-Cİ İLLƏRDƏ AZƏRBAYCAN MEŞƏ VƏ MEBEL SƏNAYESİ KOMPLEKSİNİN TRANSFORMASİYA PROSESİ

DOI: https://doi.org/10.36719/2708-065X/111/198-206

Məqalə Azərbaycanın sənaye inkişafı tarixində mühüm yer tutan qeyri-neft sektorunun, xüsusilə də meşə, tikinti materialları və mebel sənayesi sahələrinin 2003–2018-ci illər üzrə formalaşma və yüksəliş mərhələlərinə həsr olunmuşdur. Araşdırılan dövr ərzində ölkədə həyata keçirilən iqtisadi islahatlar və dövlət proqramları bu sahələrin genişlənməsinə, istehsal gücünün artırılmasına və yerli brendlərin formalaşmasına şərait yaratmışdır. Bu illər ərzində mebel sənayesində "Saloğlu", "Embawood", "Gəmiqaya" və "M-Line" kimi iri müəssisələrin fəaliyyətə başlaması, istehsal texnologiyalarının yenilənməsi, beynəlxalq standartların tətbiqi və məhsulların xarici bazarlara ixracı sahənin inkişafında dönüş nöqtəsi olmuşdur. Mebel sərgilərinin təşkili, dövlətin sahibkarlığa dəstək siyasəti və investisiya mühitinin yaxşılaşdırılması həmin sahənin genişlənməsinə əlavə stimul vermişdir. Məqalənin yeniliyi ondan ibarətdir ki, tədqiqatda meşə və tikinti sənayesinin Azərbaycanın qeyri-neft sektorundakı xüsusi çəkisi ayrıca təhlil edilir. Tikinti materialları sənayesində də eyni dövrdə mühüm irəliləyişlər baş vermişdir. "Qaradağ Sement", "Holcim–Azərbaycan", "Azbetonid" kimi müəssisələrin fəaliyyətə başlaması və ya modernləşdirilməsi nəticəsində daxili bazarın tələbatının böyük hissəsi yerli istehsal hesabına ödənilmiş, regionların iqtisadi inkişafına əhəmiyyətli töhfə verilmişdir. Yeni texnologiyaların tətbiqi, iş yerlərinin yaradılması və logistika imkanlarının genişlənməsi bu sahəni də qeyri-neft sektorunun aparıcı istiqamətlərindən birinə çevirmişdir.

Beləliklə, 2003–2018-ci illər Azərbaycanın meşə, tikinti materialları və mebel sənayesinin sürətli inkişaf dövrü kimi xarakterizə olunur. Bu sahələr minlərlə insanı işlə təmin etməklə yanaşı, ölkənin ixrac potensialının və iqtisadi dayanıqlığının güclənməsində mühüm rol oynamışdır.

Açar sözlər: qeyri-neft sənayesi, mebel istehsalı, sənaye siyasəti, regionların inkişafı, iqtisadi islahatlar.

Giriş. Sənayenin qeyri-neft sahələri içərisində meşə sənayesi xammal təminatından asılı olan əsas sahələrdən biridir. Azərbaycanda sənayenin bəhs olunan bu sahəsi öz inkişafı, çoxçeşidli məhsul istehsalı üçün ağac ehtiyatlarının zəngliyi ilə seçilir. Təkcə Azərbaycanın deyil, Naxçıvan Muxtar Vilayətinin və Böyük və Kiçik Qafqazın ərazisi də meşə ehtiyatları ilə zəngindir. Ölkəmizdə meşə sənayesinin əsas inkişaf istiqamətləri kimi mebel və tikinti materiallarının istehsalı sahələri xüsusilə fərqlənir. Sənayenin bu sahəsinin inkişafı bir sıra əlverişli şərtlərin yerinə yetirilməsindən asılıdır: Birinci şərt odur ki, həmin bölgədə zəngin meşə ehtiyatları mövcud olmalıdır; meşə ağaclarının mebel və tikinti sənayesi üçün yararlı olub-olmaması müəyyənləşdirilməlidir; həmin ağacların sənayedə tətbiq edilməsi üçün modern texnikalar və maşınlar olmalıdır; istehsalın həyata keçirilməsi üçün mütəxəssis işçi qrupu və məhsulları satışa çıxarmaq üçün tələbata uyğun bazar olmalıdır [18, s.4-5.]

Qeyri-neft sənayesinin inkişafında Dövlət proqramlarının tətbiqi. Respublikanın Prezidenti cənab İlham Əliyev prezident seçildiyi ilk ildən başlayaraq qeyri-neft sənayesinin, xüsusilə də meşə sənayesinin inkişafına mühüm diqqət ayırmış və 2003-cü ildən başlayaraq meşə sənayesi sürətli bir şəkildə yeni inkişaf mərhələsinə keçmişdir. 2004-cü il fevral ayında respublika rəhbəri tərəfindən qəbul edilmiş və növbəti 4 ili əhatə edən "Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı"nın icrası çərçivəsində Naxçıvan Muxtar vilayətində 2005-ci ildə "Naxçıvan mebel fabriki sənaye kompleksi" Məhdud Məsuliyyətli Cəmiyyəti yenidən təkmilləşdirilmiş şəkildə fəaliyyətə başladı. Bu MMC-nin müəssisəsində müxtəlif növ yumşaq və digər mebellər, taxtadan hazırlanmış qapılar Muxtar vilayətdə əhalinin qeyd olunan məhsullara tələbatını demək olar ki, tamamilə

ödəyirdi [4, s.3].

Proqram çərçivəsində prezident İlham Əliyev Yevlax rayonunda yerləşən "Rövşən-Oğuz" şirkətlər qrupuna məxsus olan "Arfa" Mebel Fabriki ilə tanış olmuşdu. Həmin fabrik 2006-cı ildə fəaliyyətə başlasa da, respublikanın 20 regionunda 30-dan çox mağazaya malikdir. Mebel fabrikində istifadə olunan avadanlıqlar İtaliya və Almaniyadan gətirilmişdir. Buna görə də, burada istehsal olunan mebellər öz keyfiyyətinə görə fərqlənir [10, s.90]. Hətta mebellərin aksesuarları belə bir sıra Avropa ölkələrindən gətirilir. Əminliklə demək olar ki, istehsal olunan məhsullar əhalinin mövcud tələbatını tamamilə ödəyir.

Azərbaycan Respublikası Prezidenti İlham Əliyev daima iqtisadiyyatın neftdən asılılığını minimuma endirməyə çalışırdı. Bu məqsədlə daima yerli sahibkarlarla görüşmüş, onlara lazım olan dəstəyi və qayğını hiss etdirmişdir. Belə görüşlərdən biri 2004-cü ildə Bakı Biznes Mərkəzində olmuşdur.

Bunun nəticəsi olaraq qeyd etmək istərdim ki, meşə sənayesinə aid olan müəssisələr bir-birinin ardınca fəaliyyət göstərməyə başlamışdılar. Belə müəssisələrdən biri "Saloğlu" mebel fabrikidir ki, bu müəssisə 2000-ci ildə fəaliyyətə başlamışdır. "Saloğlu" mebel fabrikinin istehsal etmiş olduğu mebellər "İSO-9001" dünya standartına malikdir. Fabrikdə istehsal edilən texnikalar və bəzi vacib xammal məhsulları qardaş ölkə Türkiyədən gətirilmişdi. Müxtəlif yararlı meşə ağaclarından hazırlanmış mebellər nəinki daxili tələbatı ödəyir hətta bir sıra ölkələrə, xüsusilə Qazaxıstan,Rusiya və Gürcüstan bazarlarına da satışa çıxarılır [21, s.12]. "Saloğlu" mebel fabriki yaradıldıqdan bir müddət sonra onun nəzdində bir sıra daha kiçik mebel fabrikləri yaradıldı. Onlardan biri 2017-ci ildə "Modern" mebel fabriki olmuşdur. 2015-ci ildən əsası qoyulsa da 2017-ci ildə fabrikin açılışı olmuşdur. Fabrik laminatların kəsilməsi, mebellər üçün lazım olan zəruri hissələrin yaradılması, yumşaq mebellər üçün vacib olan konstruktorların qurulması, yataq, qonaq, dəhliz və s. mebellərinin hazırlanması üçün müasir avadanlıqlarla təchiz edilmişdir. Belə bir fabrikin Ağstafa bölgəsində açılması bölgədə 200-ə yaxın insanın daimi işlə təmin olunması üçün də mühüm rol oynamışdır. Bu fabrikin istifadəyə verilməsi ümumilikdə Qərb regionun iqtisadi inkişafında mühüm rol oynamışdır. Bundan başqa "Saloğlu" müəssisəsinin nəzdində 2017-ci ildə daha bir mebel fabriki açılmışdır. "Venzana" mebel fabriki adlanan bu müəssisə istehsal etmiş olduğu məhsulları daxili bazarı ödədikdən sonra, Avropanın bir sıra inkişaf etmiş ölkələrinə də ixrac etməyi nəzərdə tutmuşdur. Bu layihənin icra edilməsi nəticəsində 2500-ə yaxın insanın işlə təmin olunması nəzərdə tutulmuşdu [20, s.12].

Ümummilli lider Heydər Əliyevin əsasını qoymuş olduğu bu strategiya respublika prezidenti İlham Əliyev tərəfindən də davam etdirilmişdir. Bunu hələ əsası 1996-cı ildən qoyulmuş "Embawood" şirkətinin timsalında da görmək olar. Azərbaycan Respublikasının prezidenti İlham Əliyev ölkəmizdə yerli sahibkarlığın inkişafına önəmli yer verirdi. Bunu prezidentin çıxışlarından birində dediyi fikirlər də bir daha təsdiqləmiş olur: *"... Azərbaycanda güclü biznes qurumları yaranır və mən də bunu çox alqışlayıram. İstəyirəm ki, ölkəmizdə bizneslə məşğul olan bir çox güclü şirkətlər olsun. Onlar həm ölkəmizin iqtisadi potensialına öz töhfəsini versinlər, həm də dünya bazarlarına çıxsınlar, başqa ölkələrdə layihələrdə iştirak etsinlər. Əlbəttə ki, biz dövlət tərəfindən gələcəkdə də bunu təşviq edəcəyik"* [3, s.5]. Bu qayğıdan bəhrələnərək yeni inkişaf mərhələsinə başlamış müəssisə "Embawood" MMC-nin Masallı mebel fabrikidir, ki burada il ərzində 40 min dəst mebel istehsal edilir [2].

Əsası qoyulduqdan 2 il sonra "Embawood" şirkəti dünya mebel brendərinin Azərbaycandakı idxalçısına çevrildi. Yeni xarici investorları cəlb edərək bu sahədə fəaliyyətini daha da genişləndirdi. Buna misal olaraq 2010-cu ildə alman şirkəti birgə layihəsini misal göstərmək olar [7, s.5].

Ümumiyyətlə bu sənaye sahəsinin inkişaf etdirilməsi üçün,onu daha yaxşı bir inkişaf mərhələsinə çatdırmaq üçün mühüm tədbirlər görülmüşdür ki, onlardan ən vaciblərindən biri mebel sərgilərinin təşkil olunmasıdır. Belə sərgilərin təşkil olunmasının bir çox müsbət cəhətləri var. Belə ki, ilk olaraq xarici istehsalat malları ilə tanış olan digər müəssisələrdə rəqabət daha da artacaq bu da məhsulların keyfiyyətinin artmasına gətirib çıxardacaq.Daha sonra xarici investorların bu sahəyə maraqlarını cəlb edərək, birgə əməkdaşlıqlar yaranacaq. Belə böyük sərgilərdən biri 2008-ci ilin fevral ayında Bakıda keçirildi. Sərgidə dünyanın 9 ölkəsindən iştirakçılar var idi və hər bir şirkət öz məhsullarını nümayiş etdiridilər. Azərbaycanın mebel şirkətləri də sərgi də iştirak edirdilər [5, s.6]. Bu da yuxarıda qeyd etdiyim kimi rəqabətin artmasına gətirən əsas nüanslarıdan biridir.

Ölkəmizdə mebel sahəsində yuxarıda sadaladığımız şirkətlərlə yanaşı daha böyük bir müəssisə-

nin də adını çəkmək istərdim. Bu müəssisə Naxçıvan Muxtar Respublikasında yerləşən "Gəmiqaya Mebel Fabriki" Məhdud Məsuliyyətli Cəmiyyətinə məxsus olan elə eyni adlı mebel fabrikidir. Fabrik 2010-cu ildə fəaliyyətə başlasa da tez bir zamanda çoxçeşidli və keyfiyyətli məhsulların istehsalı ilə seçilirdi. Dünyanın bir sıra inkişaf etmiş ölkələrindən müasir avadanlıqlar alaraq fabrikdə istehsalata cəlb edən müəssisədə həm yumşaq mebellər, həm ofis,mətbəx,qonaq və s. mebellər istehsal olunur. Türkiyənin "Elektroteks" və "İMS Makina" şirkəti ilə bağlanmış müqaviləyə əsasən Yeni avadanlıqlar alınaraq və həmin şirkətin mütəxəssisləri tərəfindən də quraşdırılmışdı. Təzə qurulan bu istehsal sahəsinin gücü saatda yüz ədəd döşək və 100 ədəd yastıq istehsalına bərabər idi [3]. Hal-hazırda bu mebəl fabrikinin məhsulları təkcə Naxçıvanda deyil, bütün ölkə üzrə əhalinin tələbatını ödəməyə çatacaq səviyyədədir.

Azərbaycan dövlətinin sahibkarlara güzəştli kreditlər verməsi hesabına sonrakı illərdə bir sıra yeni mebel müəssisələri də fəaliyyətə başlamışdı. Belə dövlətin güzəştli krediti hesabına açılmış olan müəssisələrdən biri də Hökməli də yerləşən "M-Line" şirkətinə aid olan mebel fabrikidir. Bu müəssisədə də yüksək keyfiyyətli ev, ofis, xəstəxana, muzey, otel və s. inzibati əhəmiyyətli binalar üçün istehsal olunan mebəllər həm yerli, həm də xarici bazar üçün nəzərdə tutulmuşdur. Bu şirkətin mebel fabirikində istehsal olunan mebeller xüsusi keyfiyyətliliyi ilə seçilirlər. Məhsullar daha uzunömrlü və davamlıdırlar. Fabrikdə təbii ağacla yanaşı, MDF-dən,laminə edilmiş MDF-dən,təbbi və süni boyalı, laklı mebellər istehsal olunur. İstehsal olunan mebellərin xammala olan tələbatını ödəmək üçün məhsullar Almaniya, Kanada, Brazilya və başqa ölkələrdən respublikamıza gətirilir. Həmin gətirilən xammalın saxlanılması üçün fabrikin ərazisində 2 ədəd böyük anbar tikilmişdir [22, s.1-2].

Respublika ərazisində 2003-cü ildən 2018-ci ilə qədər olan dövr ərzində mebel istehsal edən müəssisələrin sayını aşağıdakı statistik cədvəldən daha ətraflı şəkildə öyrənə bilərik:

Cədvəl 1.

İllərə görə Mebel istehsal edən müəssisələrin sayı	
2003-cü ildə	62
2004-cü ildə	70
2005-ci ildə	87
2006-cı ildə	90
2007-ci ildə	95
2008-ci ildə	97
2009-cu ildə	94
2010-cu ildə	85
2011-ci ildə	77
2012-ci ildə	72
2013-cü ildə	84
2014-cü ildə	94
2015-ci ildə	97
2016-cı ildə	97
2017-ci ildə	97
2018-ci ildə	92

Mənbə: [1].

Cədvəlin təhlilindən aydın olur ki, 2003-2018-ci illər ərzində 2009-cu ilə qədər artım müşahidə olunsa da, 2009-2015-ci illər ərzində istehsal müəssisələrinin sayında azalma müşahidə olunmuşdur. 2015-ci ildən isə bir neçə il ərzində müəssisələrin sayı stabil olaraq qalmışdır.

Neft sənayesi ilə yanaşı, sənayenin-qeyri neft sahələri,xüsusilə də bizi maraqlandıran meşə sənayesinin inkişafında da digər dövlətlərlə əməkdaşlıq mühüm yer təşkil edir. Bu sahədə Prezident İlham Əliyevin 2014-cü ildə vermiş olduğu fərmanında bu məsələni daha da aydın görmək olar.

"Azərbaycan Respublikasının Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi ilə Fransa Respublikasının Kənd Təsərrüfatı, Ərzaq Emalı Sənayesi və Meşəçilik Nazirliyi arasında əməkdaşlıq haqqında" Anlaşma Memorandumunun təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı ilə "Azərbaycan Respublikasının Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi ilə Fransa Respublikasının Kənd Təsərrüfatı, Ərzaq Emalı Sənayesi və Meşəçilik Nazirliyi arasında əməkdaşlıq haqqında" 2014-cü ildə mayın 12-də Bakıda imzalanmış olan bu müqavilə təsdiq edilirdi ki, mebel sahəsində təcrübələrin qarşılıqlı şəkildə paylaşılması, xammal və hazır məhsulun dövriyyəsi üçün çox önəmlidir [1, s.4].

Yeni sənaye məhəllələrinin yaradılması. Sənaye sahələrinin inkişafında sənaye məhəllələrinin yaradılması da mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Amma mebel sənayesi haqqında danışarkən sənaye məhəllələrindən çox bəhs edə bilmirik. Çünki bu sahədə işlər daha ləng gedirdi. Ona görə də mebel sənayesində ilk sənaye məhəlləsi 2018-ci ildə Masallı rayonunda yaradılmışdı.

Bu cür sənaye məhəllələrinin olması regionlarda sahibkarlıq inkişafının genişləndirilməsi üçün, istehsalın həcminin artırılması və s. baxımından olduqca çox vacibdir. Bununla yanaşı, təkcə yuxarıda sadalananlar deyil həmçinin sənaye məhəllələrinin olması sahibkarlar arasında olan kooperasiya əlaqələrinin də güclənməsinə şərait yaradır. Bu baxımdan respublika prezidentinin bu sahəyə yönəlmiş sərəncamları ilə Neftçala,Masallı, Sabirabad və Hacıqabulda da yeni-yeni sənaye məhəlləsi yaradılmışdı. 2016-cı ildə yaradılmış olan Masallı sənaye məhəlləsinin ümumi ərazisi 10 ha-dır. Burada dövlətin dəstəyi ilə müxtəlif mebel və onların hissələrinin istesalı üçün nəzərdə tutulan 5 müəssisə qurulmuşdur. Bütövlükdə bu layihələrin həyata keçirilməsi məqsədi ilə sahibkarlar tərəfindən 3.5 milyon manatdan artıq investisiya yatırılmışdı. Burada həmçinin məhəlləyə daxil olan digər bir müəssiə olan «Perla» MMC döşək və metal yay istehsalı ilə fərqlənir. Bu fabrikin illik dövriyyəsi 3 milyon manat nəzərdə tutulmuşdur [15, s.129-131].

Masallı sənaye məhəlləsinin digər bir müəssisəsi isə uşaq və mətbəx mebelinin istehsalı ilə məşğul olan və fiziki şəxs S.Qurbanov tərəfindən yaradılmış "Mikayıloğlu" brendidir. Müəssisə 2018-ci ilin avqust ayında fəaliyyətə başlamışdır və müəssisənin illik dövriyyəsi 180 min manatdır. Digər bir müəssisə isə "Birlik-3A" MMC sənaye məhəlləsində öz istehsal etdiyi məhsula görə digərlərindən kəskin şəkildə fərqlənirdi. Bu müəssisə xüsusi taxta evlər üzrə ixtisaslaşmışdır. Bir ay ərzində müəssisədə 3 taxta ev hazırlanır ki, bununda ümumi investisiya məbləği beş yüz min manatdır [15, s.132-133].

Prezident İlham Əliyev Masallı Sənaye Məhəlləsinin açılış mərasimində iştirak etmişdir və onun açılışdakı nitqindən bir daha sənayenin qeyri-neft sahələrinə, xüsusilə meşə sənayesinə vermiş olduğu önəmi aydın şəkildə görmək mümkündür: *"Biz indi sənaye məhəlləsinin birinci mərhələsini işə salırıq. Ərazi kifayət qədər genişdir və gələcəkdə burada əlavə korpuslar tikiləcək. Mən əminəm ki, burada minlərlə insan işlə təmin olunacaq və eyni zamanda, biz idxaldan asılılığı da azaldacağıq. Bölgələrdə sənaye məhəllələrinin yaradılması təşəbbüsü çox düzgün bir addım idi. Artıq həyat bunu göstərir. Bir neçə rayonda, o cümlədən Masallı rayonunda belə məhəllələr, sənaye parkları yaradılıb. Biz bundan əvvəl Sumqayıtda, Mingəçevirdə, Neftçalada belə mərkəzlərin açılışını qeyd etmişik, bu gün isə Masallıda qeyd edirik. Hacıqabul və Sabirabad rayonlarında sənaye zonalarının yaradılması prosesi gedir. Bu ilk növbədə, dövlətin siyasətini göstərir. Çünki dövlət buraya əsas vəsaiti qoyan tərəfdir. Bütövlükdə ölkəmizdə sənayeləşmə ilə bağlı siyasət uğurla davam etdirilir. Təkcə onu demək kifayətdir ki, bu ilin 8 ayında ölkəmizin qeyri-neft sənayesi təxminən 11 faiz artıb. Bu çox böyük göstəricidir və doğrudan da göstərir ki, bu sahədə nə qədər böyük işlər görülüb və görüləcəkdir"* [15, s.132-133].

Çıxışdan aydın olur ki, Azərbaycanda sənayenin bu sahəsini inkişaf etdirmək üçün olduqca çox imkanlar var. Bunun üçün müəyyən həvəsləndirici,stimulverici tədbirlər görmək lazımdır. Ona görə də sahibkarlara müəyyən güzəştlər edilməlisi də bu baxımdan yaxşı addım hesab olunur.

İlham Əliyev siyasi kursu olan qeyri-neft sektorunun inkişafına yönəlmiş bu siyasət tikinti sahəsində də bir çox uğurların atılmasına səbəb olmuşdur. Bəhs olunan dövrdə Azərbaycanda tikinti sahəsində sürətli inkişaf nəzərdən qaçmır. Bu inkişaf xammal ehtiyatlarının əlçatan olmasının, yerli və xarici yatırımlar üçün əlverişli şəraitin qurulmasının nəticəsidir. Tikinti sənayesi ölkəmizdə hələ Sovet hakimiyyəti dövründən etibarən yaransa da, 1990-cı illərdə baş vermiş olan vəziyyətlə əlaqədar müəyyən tənəzzül dövrü keçirmişdir.Ulu öndər Heydər Əliyevin hakimiyyətə gəlməsi ilə tək-

rar yenidən tikinti sahəsində özünü büruzə verən bu inkişaf 2003-cü ildən prezident İlham Əliyevin hakimiyyəti dövründən isə yeni mərhələsinə qədəm qoymuşdur. Tikinti sənayesinin inkişafında aşağıdakı statistik cədvələ nəzər salsaq tikinti sektoruna yönəlmiş investisiyaları daha aydın şəkildə görə bilərik:

Cədvəl 2

Azərbaycanda tikinti sektoruna yönəldilən investisiyaların həcmi (illər üzrə)	İnvestisiyaların həcmi (manatla)	tikinti işlərinin həcmi (manatla)
2003-cü ildə	1.7 milyard	900 milyon
2004-cü ildə	2.5 milyard	1.4 milyard
2005-ci ildə	3.1 milyard	1.56 milyard
2008-ci ildə	6 milyard	3.8 milyard
2010-cu ildə	6.6 milyard	4.5 milyard
2011-ci ildə	7.8 milyard	6.1 milyard
2012-ci ildə	15.3 milyard	7.6 milyard

Cədvəlin təhlilindən aydın olur ki, bəhs olunan illər ərzində respublikamızda tikinti işlərinin həcmi 8 dəfəyə qədər artmış və nəticədə iqtisadiyyatın bu sahəsi xüsusi inkişaf tempinə daxil olmuşdur [17, s.10].

Tikinti sənayesinin yenidən bərpası. Tikinti sanəyesində nəzərə çarpan bu inkişaf ilk olaraq tikinti məhsullarının istehsal edən sənayenin yaranması ilə bağlıdır. Bu illərdə ölkəmizdə təkcə tikinti sənayesi zavodları deyil həm də müasir standartlara cavab verən tikinti materialları istehsal edən müəssisələrdə tikilib fəaliyyətə başlamışdır [17, s.10]. Bu cür müəssisələrdən biri də məhz 2003-cü ildən istifadəyə verilən Kərpic zavodudur. Zavod Siyəsən rayonunda yerləşir və qeyd etmək istərdim ki, bu zavod istifadəyə verilən gündən etibarən tikilən evlərin əksəriyyətində məhz bu zavodun məhsullarından istifadə olunmuşdur. Zavodun istehsal gücü əhalinin daxili tələbatını ödəməyə demək olar ki, tamamilə uyğundur [8, s.281]. Bəhs olunan dövrün əvvəli ilə müqayisədə 2007 və 2008-ci illərdə artıq öz istehsal həcminə görə tikinti materilları istehsalı ən yüksək səviyyəsinə çatmışdır. Hətta 2009-cu ildə dünyanda baş verən iqtisadi böhran zamanı tikinti materialların istehsalının həcmində heç bir azlma hallarına rast gəlinməmiş, əksinə daha da artım müşahidə olunmuşdur. Hal-hazırda ölkəmizdə 2003-cü illə müqayisədə bu müəssisələrin sayında xeyli sayda artım vardır və onu da qeyd etmək istərdim ki, əgər 2003-cü ildə bu müəssisələr daha çox xarici şirkətlərin yatırımları və ya onlarla ortaqlıq şəraitində mövcud olurdusa, artıq bugün vəziyyət köklü şəkildə dəyişmiş və yerli şirkətlərin rolu ön plana çıxmışdır [17, s.10]. Tikinti sənayesi üçün önəmli yerə sahib olan digər bir müəssisə isə "Azbetonid" zavodu olmuşdur. Zavod öz fəaliyyətinə 2004-cü ildə başlamışdır [9, s.146]. Zavodda beton üçün lazım olan məmulatlar da istehsal olunur ki, bu da demək olar ki, tikintinin əsas hissəsini təşkil edir.

Əsası 1951-ci ildə qoyulmuş olan "Qaradağ" sement zavodu, 1999-cu ildə özəlləşdirilərək 2009-cu ildə onun bazasında yeni, təkmilləşdirilmiş "Qaradağ sement"ASC -nin əsası qoyulmuşdur. Bu zavodda uzunömrlü, əla keyfiyyətli, istər yerli, istərsə də beynəlxalq standartlara cavab verən məhsullar istehsal olunmaqdadır. Zavod ildə 1.3 milyon tondan artıq sement istehsal edir [11, s.275]. 2012-ci ildə isə Qaradağ rayonunda"Holcim–Azərbaycan" ASC-nin yeni sement zavodu fəaliyyətə başlamışdı. Bu zavod müasir avadanlıqlarla təchiz olunmuşdu. 2014-cü ildə daha bir sement zavodu fəaliyyətə başladı. Bu müəssisə təkcə Azərbaycanda deyil, Cənubi Qafqazda da sement istehsalı ilə məşğul olan müəssisədir. Zavodun istehsala başlaması ilə sement istehsalının həcmi 2 dəfəyə qədər artmışdı. Üç çeşiddə bu zavodda sement istehsal olunurdu [12, s.52].

2016-cı ildə Qaradağ rayonunda daha yeni bir tikinti materialı istehsal edən şirkət fəaliyyətə başladı. «Mətanət-A» şirkətinə məxsus olan yeni Ağdağ Gips Zavodu fəaliyyət göstərməyə başladı. Bu şirkətin tərkibində 5 zavod- Quru inşaat qarışıqları zavodu (illik istehsal gücü 100 min ton), Boya zavodu (5 min ton), Beton qatqıları zavodu (5 min ton), Gips hörgü bloku zavodu (250 min kvadrat-

metr) və Ağdağ Gips Zavodu (250 min ton) fəaliyyət göstərir. Azərbaycan brendi adı altında satışa çıxarılan bu tikinti məhsulları yüksək standartlara cavab verir [13, s.220].

Tikinti sənayesinin sahələri içərisində şüşə istehsalı ən az inkişaf etmiş sahələrdəndir. Sovet hakimiyyəti dövründə fəaliyyətə başlayan Naxçıvan Şüşə zavodu, 1990-cı illərdə fəaliyyət göstərən Sumqayıt Şüşə Zavodu da öz fəaliyyətini də dayandırdı [6, s.6].

Tikinti sənayesinin hüquqi aspektdən tənzimlənməsi digər sahələrdə olduğu kimi mühüm əhəmiyyətə malikdir. Lakin digər sahələrlə müqayisədə bu sahədə normativ-hüquqi mexanizmlərin tətbiqi o qədər də intensiv deyil. Bu istiqamətdə əsas hüquqi sənədlərdən biri Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 14 aprel 2014-cü il tarixli, 103 nömrəli qərarı ilə təsdiqlənmiş "Tikinti materialları və məmulatlarının sertifikatlaşdırılmasını həyata keçirən laboratoriyaların, eləcə də sınaq laboratoriyalarının akkreditasiyası Qaydaları" hesab olunur. Bu qərar əsasında tikinti materiallarının keyfiyyətli istehsalına nəzarət gücləndirilmiş və müəssisələr qarşısında konkret məsuliyyət qoyulmuşdur. Digər mühüm normativ sənəd isə Nazirlər Kabinetinin 3 fevral 2015-ci il tarixində qəbul etdiyi 27 nömrəli qərarla təsdiqlənmiş "Tikinti materialları və məmulatlarının standartlara uyğunluğunun yoxlanılması Qaydaları"dır. Bu sənəd, əvvəlki hüquqi aktın davamı olaraq normativ bazanı daha da möhkəmləndirmişdir. Müvafiq hüquqi akt üç istiqamətdə qanunvericiliklə tənzimlənir [2, s.2].

2014-cü ildən başlayaraq, Azərbaycan iqtisadiyyatının inkişafında qeyri-neft sektorunun, xüsusilə tikinti sənayesinin xüsusi çəkisi artmağa başlamışdır. Sürətli templərlə inkişaf edən müasir Azərbaycan bu gün bir çox sahələr üzrə dünya miqyasında nüfuzlu dövlətlər sırasında yer almaqdadır. İcrasına başlanılan layihələr və görülən işlər bu inkişafın canlı sübutudur. Prezident İlham Əliyevin məqsədyönlü və strateji xarici siyasəti nəticəsində ölkədə özəl sektor yeni inkişaf mərhələsinə qədəm qoymuşdur. Prezident özəl sektorun əhəmiyyətini vurğulayaraq qeyd etmişdir: *"Ölkəmizin tərəqqisi üçün sahibkarlığın gücləndirilməsi mühüm əhəmiyyət daşıyır. Bu, sadəcə bir bəyanat deyil, biz hər gün bu istiqamətdə praktik addımlar atırıq. Mən sahibkarlarla həm paytaxtda, həm də regionlarda daimi təmasdayam. Dövlət, sahibkarlığın inkişafı üçün bütün imkanları səfərbər etmişdir. Normal biznes mühitində fəaliyyət göstərən sahibkarlıq subyektləri gələcək inkişafın əsas təməlidir. Hazırda iqtisadiyyatımızın 80 faizindən çoxu məhz özəl sektorun payına düşür ki, bu da böyük nailiyyətdir"* [16, s.6].

2014-cü il ərzində ölkədə 230-dan çox sənaye müəssisəsi fəaliyyətə başlamışdır. Bu müəssisələr müasir texnologiya və avadanlıqlarla təchiz olunmuşdur. "Norm" sement zavodu, kağız və karton istehsalı müəssisəsi, kərpic, asfaltvə metal konstruksiya zavodları bunlara misal ola bilər. Prezident İlham Əliyevin bu müəssisələrin təməlqoyma və açılış mərasimlərində iştirak etməsi, verdiyi tövsiyə və tapşırıqlar sənayenin inkişafına göstərilən ali səviyyəli diqqətin təzahürüdür [19, s.2].

Kağız istehsalı və onun poliqrafiya sektoruna tətbiqi bu sahənin bir qolunu təşkil edir. Bu sahədə fəaliyyət göstərən müəssisələr həm tutum, həm əməkdaş sayı, həm də istehsal gücünə görə kiçik biznes kateqoriyasına aiddirlər. 2003–2018-ci illər ərzində kağız və karton istehsalı müəssisələrinin say göstəricilərinə baxdıqda artan və azalan dinamika müşahidə edilir. Məsələn, bu rəqəm 2003-cü ildə 13, 2006-cı ildə 17, 2008-ci ildə 23, 2015-ci ildə 23, 2018-ci ildə isə 28 olmuşdur. Poliqrafiya sahəsində də bənzər dinamika müşahidə olunur. 2003-cü ildə bu sahədə 139 müəssisə fəaliyyət göstərirdisə, 2006-cı ildə bu rəqəm 188, 2009-cu ildən 2011-ci ilə qədər isə sabit olaraq 200 təşkil etmişdir. 2018-ci ildə isə müəssisələrin sayı 150 olmuşdur. Bu göstəricilərdən də göründüyü kimi, müəssisələrin kiçik miqyasda olmasına baxmayaraq onların ümumi sayı kifayət qədər çoxdur [1].

Regionların sosial-iqtisadi inkişaf proqramına uyğun olaraq 2016-cı ilin 26 iyul tarixində İsmayıllı rayonunun Xanagah kəndi yaxınlığında "Tikinti-27" ASC tərəfindən tikinti materialları kombinatı istifadəyə verilmişdir. Burada saatda 100 kubmetr beton, 120 ton qum və çınqıl istehsal edilir. Müəssisədə həmçinin metal dam örtükləri və kirəmit formalı dəmir örtüklərin istehsalı həyata keçirilir [23, s.1].

2016-cı il oktyabrın 19-da Ağstafa şəhərində yerləşən "Karvan-L EKO" Sənaye Parkında 11 müəssisə və 1 istixana kompleksi fəaliyyətə başlamışdır. Bu park çərçivəsində keramika dam örtükləri, şüşə qablar və müxtəlif növ inşaat materialları istehsal edilir. Tikinti sahəsinin digər mühüm istiqamətlərindən biri də ağac emalı və ağac konstruksiyaların istehsalıdır. 2003-cü ildə bu sahədə 71 müəssisə fəaliyyət göstərirdisə, bu rəqəm 2018-ci ildə 45 olmuşdur. 2013–2016-cı illərdə müəssisə-

lərin sayında azalma müşahidə edilsə də, 2018-ci ildən sonra artım tendensiyası bərpa olunmuşdur. Sumqayıt Texnologiyalar Parkında, 2016-cı ildə inşasına başlanan və 2018-ci ildə tamamlanan iki zavodda alüminium və plastik profillərdən qapı və pəncərə istehsalı həyata keçirilir. Plastik konstruksiyaların istifadəsi tikinti sənayesində ağacdan daha sərfəli və dayanıqlı olduğu üçün geniş yayılmışdır [14, s.282].

Ümumiyyətlə, 2003–2018-ci illər ərzində tikinti materialları istehsalı üzrə fəaliyyət göstərən müəssisələrin say göstəricilərinə nəzər saldıqda, 2003-cü ildə 191, 2008-ci ildə 298, 2011-ci ildə 244, 2015-ci ildə 239, 2018-ci ildə isə 236 müəssisənin mövcud olduğu məlum olur. Bu statistikaya əsasən demək olar ki, tikinti sahəsində fəaliyyət göstərən müəssisələrin sayı illər üzrə dəyişkən dinamika nümayiş etdirir.

Hazırda ölkədə mürəkkəb nəqliyyat infrastrukturunun, müasir sənaye obyektlərinin və avanqard memarlıq üslubuna malik binaların inşası yerli şirkətlər tərəfindən həyata keçirilir. Bu da sübut edir ki, Azərbaycan artıq daxili resurslarına əsaslanaraq istənilən böyük miqyaslı tikinti layihələrini icra etmək gücünə malikdir. Bu uğurlar isə Prezident İlham Əliyevin sənayenin digər sahələri ilə yanaşı tikinti sektoruna da göstərdiyi diqqət və qayğının bariz nəticəsidir.

Nəticə. Beləliklə, 2003–2018-ci illər ərzində Azərbaycanda meşə və tikinti sənayesi yeni inkişaf mərhələsinə qədəm qoymuşdur. Bu dövrdə ölkənin ümumi iqtisadi strategiyasına uyğun olaraq qeyri-neft sektorunun inkişafına xüsusi diqqət yetirilmişdir. Meşə ehtiyatlarının qorunması və bərpası istiqamətində dövlət proqramları hazırlanmışdır. Meşə fondunun inventarizasiyası aparılmış və meşə sahələrinin elektron bazası yaradılmışdır. Eyni zamanda, qeyri-qanuni ağac kəsilmələrinin qarşısının alınması məqsədilə nəzarət tədbirləri gücləndirilmişdir. Bu dövrdə ekoloji tarazlığın qorunması və biomüxtəlifliyin saxlanması prioritet məsələlərə çevrilmişdir. Əkinçilik üçün yararsız torpaqlarda meşə zolaqları salınaraq eroziya ilə mübarizə gücləndirilmişdir.

Tikinti sənayesində isə əsaslı canlanma müşahidə olunmuşdur. Bu sektor, neft gəlirlərinin iqtisadiyyata reinteqrasiyası ilə paralel olaraq genişlənmişdir. Bakı şəhərində və regionlarda çoxsaylı yaşayış və inzibati binalar inşa olunmuşdur. İnfrastruktur layihələri sürətlənmiş, yollar, körpülər və sosial obyektlər tikilmişdir. Tikinti sektoruna qoyulan investisiyalar artmış, həm yerli, həm də xarici şirkətlər bu bazarda fəaliyyət göstərməyə başlamışdır. Bu isə yeni iş yerlərinin açılmasına və əmək bazarının inkişafına səbəb olmuşdur.

Tikinti sahəsində tətbiq olunan müasir texnologiyalar və yeni tikinti materialları sənayenin rəqabət qabiliyyətini artırmışdır. Sement və digər inşaat materialları istehsalı müəssisələri modernləşdirilmişdir. Dövlət tərəfindən tikinti normaları və standartları yenilənmiş, texniki təhlükəsizlik məsələləri daha ciddi şəkildə nəzarətə götürülmüşdür. Eyni zamanda, sənayenin ekoloji aspektləri nəzərə alınmış, "yaşıl tikinti" prinsipləri təşviq edilmişdir.

Meşə və tikinti sənayesinin paralel inkişafı, ətraf mühitə təsirin balanslaşdırılması zərurətini gündəmə gətirmişdir. Meşə sahələrinin azalmasının qarşısının alınması üçün tikinti layihələrində ətraf mühit ekspertizasının aparılması vacib olmuşdur. Bu dövrdə meşə materiallarının qanunsuz istifadəsi halları ilə mübarizə tədbirləri gücləndirilmişdir. Yerli tikinti materiallarından istifadənin təşviqi ilə meşə ehtiyatlarına təzyiqin azalması təmin edilmişdir. Həm meşə, həm də tikinti sənayesi üzrə qəbul edilən dövlət proqramları bu sahələrin sistemli şəkildə inkişafını təmin etmişdir. Meşə və tikinti sektorunun inkişafı regional bərabərliyin təmin olunmasına da töhfə vermişdir. Bu sahələr üzrə peşə hazırlığı və ixtisasartırma kurslarının təşkili, insan resurslarının keyfiyyətini artırmışdır. 2003–2018-ci illərdə qəbul olunan qanunvericilik aktları və strateji sənədlər bu sahələrin normativ bazasını gücləndirmişdir.

Nəticə etibarilə, 2003–2018-ci illər dövründə Azərbaycanda meşə və tikinti sənayesi bir-biri ilə əlaqəli şəkildə inkişaf etmiş, iqtisadiyyatın şaxələndirilməsi və dayanıqlı inkişaf məqsədlərinə töhfə vermişdir. Gələcək dövrlərdə bu iki sektor arasında daha səmərəli əlaqələndirmə, ekoloji balansın qorunması və texnoloji yeniliklərin tətbiqi əsas prioritetlərdən biri olmalıdır.

ƏDƏBİYYAT

1. "Azərbaycan Respublikasının Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi ilə Fransa Respublikasının Kənd Təsərrüfatı, Ərzaq Emalı Sənayesi və Meşəçilik Nazirliyi arasında əməkdaşlıq haqqında" Anlaşma Memo-

randumunun təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı // Azərbaycan. - 2014, 29 iyun. – s. 4
2. “Tikinti materiallarının və məmulatının standartlara uyğunluğunun yoxlanılması Qaydaları”nın təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin qərarı // Azərbaycan. - 2015, 12 fevral. – s. 2
3. Abbasov E. Ulu öndərimizin iqtisadi inkişaf strategiyası bu gün də uğurla həyata keçirilir // Xalq qəzeti. - 2009, 9 may. – s. 5
4. Bakıda "Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramının (2004-2008-ci illər)" icrasının yekunlarına həsr olunmuş konfrans keçirilmişdir // Azərbaycan. - 2009, 24 fevral. – s. 3
5. Bakıda xarici şirkətlərin istehsalı olan inşaat materialları və mebel sərgisi açılmışdır // Azərbaycan. - 2008, 12 fevral. – s. 6
6. Bayramov R. Şüşə sənayesinin inkişafına mane olan nədir // Azərbaycan. - 2011, 18 fevral. – s. 6
7. Bayramov V. "Embawood"un "Yenidən yeni" adlı təqdimat mərasimi // Xalq qəzeti. - 2011, 30 aprel. – s. 5
8. Əliyev İ. H. İnkişaf – məqsədimizdir/ İ. Əliyev. Bakı: Azərnəşr, - c.1. – 2008.- 424 s.
9. Əliyev İ. H. İnkişaf – məqsədimizdir/ İ. Əliyev. Bakı: Azərnəşr, - c.5. – 2010.- 392 s.
10. Əliyev İ. H. İnkişaf – məqsədimizdir/ İ. Əliyev. Bakı: Azərnəşr, - c.26. – 2015.- 400 s.
11. Əliyev İ. H. İnkişaf – məqsədimizdir/ İ. Əliyev. Bakı: Azərnəşr, - c.35. – 2016.- 396 s.
12. Əliyev İ. H. İnkişaf – məqsədimizdir/ İ. Əliyev. Bakı: Azərnəşr, - c.64. – 2018.- 396 s.
13. Əliyev İ. H. İnkişaf – məqsədimizdir/ İ. Əliyev.Bakı: Azərnəşr, - c.72. – 2018.- 400 s.
14. Əliyev İ. H. İnkişaf – məqsədimizdir/ İ. Əliyev. Bakı: Azərnəşr, - c.76. – 2018.- 400 s.
15. Əliyev İ. H. İnkişaf – məqsədimizdir/ İ. Əliyev. Bakı: Azərnəşr, -c.89.– 2019. - 392 s.
16. Əsgərov Ə. Məqsədimiz müştərilərin etimadını qazanmaqdır // Respublika. - 2014, 9 aprel. – s. 6
17. Kamal R. Azərbaycan müasir tikinti sənaye kompleksinə malikdir // Azərbaycan. - 2014, 10 aprel. – s. 10
18. Məmmədov Z. İ. Azərbaycanın ağac emalı - mebel istehsalı sənayesinin müasir vəziyyəti və perspektiv inkişaf istiqamətləri, Avtoreferat. Gəncə, 2013, s. 4-5
19. Mustafayev Ş. Azərbaycan sənayesi: tarixi yolun uğurlu davamı edir // Azərbaycan. - 2015, 7 yanvar. – s. 2
20. Mustafayev T. Azərbaycanda mebel sənayesinin inkişafı üçün böyük potensial var // Azərbaycan. - 2017, 7 may. – s. 12
21. Mustafayev T. Özəl sektora dövlət qayğısı davam edir // Azərbaycan. - 2009, 25 dekabr. – s. 10
22. Prezident İlham Əliyev Abşeron rayonunun Hökməli qəsəbəsində "M-Line" Məhdud Məsuliyyətli Cəmiyyətinin mebel fabrikinin açılışında iştirak etmişdir // Azərbaycan. - 2011, 21 fevral. – s. 1, 2
23. Səlimov Ə. İsmayıllıda yeni tikinti materialları kombinatı istifadəyə verilib // Azərbaycan. - 2016, 27 iyul. – s. 1

İnternet resursları:

1. Azərbaycan Respublikasının Statistika Komitəsi. Azərbaycanın sənayesi [Elektron resurs] / 27.10.2021. [12:35] URL: https://www.stat.gov.az/source/industry/ [25.11.2025].
2. Azərbaycanın regionları son 10 ildə: dinamik inkişafın xronikası Masallı sürətlə inkişaf edir, gözəlləşir, abadlaşır [Elektron resurs] /04.02.2015 [12:34]. URL: https://azertag.az/xeber/Azerbaycanin_regionlari_son_10_ilde_dinamik_inkisafin_xronikasiMasalli_suretle_inkisaf_edir_gozellesir_abadlasir-829633 [25.11.2025].
3. Naxçıvanda dünyanın ən müasir mebelləri ilə rəqabətə girə biləcək keyfiyyətli məhsullar istehsal olunur /11.09.2017 [14:37]. URL: https://azertag.az/xeber/Naxchivanda_dunyanin_en_muasir_mebelleri_ile_reqabete_gire_bilecek_keyfiyyetli_mehsullar_istehsal_olunur-1092420 [25.11.2025].

АЙТАН ДЖАФАРЛИ
Бакинский государственный университет
Докторант кафедры истории Азербайджана (естественные факультеты)

ТРАНСФОРМАЦИОННЫЕ ПРОЦЕССЫ В ЛЕСНОЙ И МЕБЕЛЬНОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ АЗЕРБАЙДЖАНА В 2003–2018 ГОДАХ

В статье рассматривается динамика развития лесной и строительной отраслей в Азербайджане в 2003–2018 годах. Основная цель исследования — изучить тенденции развития этих двух территорий в экономическом, экологическом и технологическом аспектах в указанный период и оценить их взаимное влияние. В ходе исследования использовались статистический анализ данных, изучение содержания государственных программ и законодательных актов, а также аналитические подходы в данной области. Исследование показало, что за прошедшие годы были достигнуты определенные успехи в охране и восстановлении лесных массивов, в то же время строительная отрасль стремительно развивалась за счет государственных инвестиций и технологических инноваций. В итоге был сделан вывод, что развитие лесного и строительного секторов оказывает взаимное влияние друг на друга, но для того, чтобы это влияние не нарушало экологическое равновесие, государству важно проводить спланированную и контролируемую политику.

Ключевые слова: ненефтяная промышленность Азербайджана, социально-экономическое развитие регионов, промышленный район, экономика.

AYTAN JAFARLI
Baku State University
PhD student of the Department of
History of Azerbaijan (Faculties of Natural Sciences)

THE TRANSFORMATION PROCESS OF AZERBAIJAN'S FOREST AND FURNITURE INDUSTRY COMPLEX (2003–2018)

This article examines the development dynamics of the forestry and construction industries in Azerbaijan during 2003–2018. The main goal of the study is to examine the development trends of these two industries in economic, environmental and technological aspects during that period and to assess their mutual influence. The study used statistical data analysis, examination of the content of state programs and legislative acts, as well as analytical approaches to the field. As a result of the study, it was found that certain successes have been achieved in the protection and restoration of forest areas during these years, and at the same time, the construction industry has developed rapidly due to state investments and technological innovations. In the end, it was concluded that the development of the forestry and construction industries had a mutual influence on each other, but in order for this influence not to disrupt the ecological balance, it was important for the state to implement a planned and controlled policy.

Keywords: non-oil industry of Azerbaijan, socio-economic development of regions, industrial district, economy.

Məqalənin redaksiyaya daxil olduğu tarix: 25 noyabr 2025-ci il.
Məqalənin çapa qəbul olunma tarixi: 30 noyabr 2025-ci il.
Rəyçilər: t.ü.f.d. Mehman Abdullayev, t.e.d. İbrahim Zeynalov.